

НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ І НАУЦІ

Трачук П.А.,

*кандидат юридичних наук,
професор кафедри адміністративного, фінансового,
інформаційного та європейського публічного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)*

Представлена стаття присвячена пошуку шляхів оптимізації процесу підготовки фахівців з урахуванням національних традицій та інновацій в сучасній освіті і науці. Акцентується увага на питаннях зовнішнього тестування та ліцензування, модульного контролю, підготовки та відтворення наукових кадрів.

Ключові слова: *Болонський процес, зовнішнє тестування, національні традиції, інновації, модульна система, наукові кадри.*

Оптимізація процесу підготовки фахівців – комплексна соціальна, політична і організаційна проблема сучасності. Вона була і залишиться складовою навчального процесу і підготовки наукових кадрів у всі часи. Але її актуальність на сучасному етапі незмірно зросла. Стратегічним напрямом її вирішення є пошук шляхів оптимізації змісту і форм організації навчального процесу, підготовки фахівців та наукових кадрів. Цей процес – складова загальної національної і глобальної проблеми удосконалення підготовки фахівців для різних галузей народного господарства. Пошук шляхів їх розв'язання – перманентний процес і у минулому і сьогодні. Але з часів Я.А. Коменського принципово в ньому мало що змінилося.

Сучасний етап вирішення освітніх проблем у нашому суспільстві дещо нагадує фабулу одного з китайських романів, герої якого висувають ідею про можливість початку і завершення освітнього процесу в один день. Висновок прямо протилежний вимогам Болонської системи про навчання протягом усього життя. Не було б все це так анекдотично, якби за темою «перевиробництва фахівців», у тому числі наукових кадрів, не приховувалась тема «перевиробництва дипломів» в окремих галузях освіти і науки. Чи не тому за валом підготовлених економістів, правознавців, дипломованих фахівців і науковців багатьох інших сфер суспільство у підсумку отримує професійне дилетантство з усіма суспільними наслідками?! Адже сьогодні голоси окремих «солістів» на захист освіти, науки, охорони здоров'я на усіх рівнях владної верхівки заглушені могутнім «хором» демагогії про політичні та економічні реформи.

Мало хто звернув увагу на те, що в 60-ті роки 20 ст. Північна та Південна Корея перебували практично на одному рівні соціально-економічного розвитку. А нинішнє південнокорейське економічне «чудо» ніщо інше як продукт корінних реформ в освітній та науковій сферах [7]. Хіба не зрозуміло, що суспільство низько освічених громадян в умовах сучасних глобальних інтеграційних процесів приречене на самознищення.

Ціна цих проблем та їх вирішення в умовах сучасних процесів глобальної інтеграції, поглиблення протистояння і кризових явищ в соціально-економічній і духовній сферах – національна безпека та майбутнє суспільства. Тому не можуть не турбувати сигнали про те, що перспективи фінансування освіти, науки та охорони здоров'я невтішні. А між тим саме ці фактори визначають стан та перспективи суспільного прогресу взагалі, наше місце у світовій спільноті і стан національної безпеки в цілому. Саме освіта, наука і стан фізичного та психологічного здоров'я суспільства –

визначальні фактори ефективності усього суспільного виробництва, вони визначають місце народів і держав не тільки в сучасному, але й майбутньому світі. Це робить освіту і науку тими сферами суспільного життя, розвиток яких вимагає визнання їх пріоритетними у визначенні засобів реалізації як стратегічних, так і тактичних завдань для держав та державних союзів. У ХХІ столітті, за прогнозами ЮНЕСКО, сягнути світових стандартів національного добробуту, а значить і зайняти відповідне місце у світовій спільноті, зможуть країни, 40–50% працездатного населення яких становитимуть особи з вищою освітою [2,с.]. Україна сьогодні досягає десь половини цього показника. Тому для неї, як і для багатьох інших країн, розв'язання цієї освітньої проблеми – актуальне соціальне, економічне і політичне завдання.

Одночасне забезпечення якості освіти і науки на рівні передових європейських і світових стандартів, їх суспільної ефективності в умовах відставання за кількісними показниками ускладнює вирішення проблеми. Причини цих складнощів криються як в об'єктивних факторах – соціально-економічних можливостях суспільства, так і в суб'єктивних факторах, які кореняться в способі мислення учасників навчального і наукового процесів, способі життя всього суспільства, внутрішніх та зовнішніх економічних та політичних умовах.

Тому нарощування інноваційного потенціалу в діяльності ВНЗ України, у тому числі в рамках програми Болонського процесу, слід розглядати як першочергове завдання удосконалення навчального процесу та наукової роботи. Уявляється, що найважливішою передумовою досягнення цих цілей може виступати гармонізація національних традицій та інновацій. Досягнення формальних показників без цього критерію було б безплідним, а для суспільства не потрібним [3, с. 81].

Однією з умов досягнення успіху на цьому шляху є глибоке осмислення природи освіти як суспільного феномену, як однієї з найбільш консервативних сфер суспільного виробництва. Це вимагає звільнення суспільного мислення від застарілих стереотипів про методи і методики навчання. Породжувані ними ілюзії про «досконалість» звичних методів – механізм гальмування прогресу у сфері освіти, науки і виховання.

Звернімо увагу тільки на окремі ключові, на нашу думку, проблеми організації освітніх послуг та наукової роботи. Задеклароване ст. 53 Конституції України право на освіту – невід'ємне право особи, а тому не може бути обмежене. Ми вже звикли до того, що «повна загальна середня освіта» є обов'язковою. Але ми чомусь доволіно тлумачимо положення ст. 53 Конституції, згідно з якою держава, як мінімум, зобов'язана забезпечити загальну «доступність» «вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах». Такий підхід відповідає і умовам, за яких, як зазначено вище, країни в XXI столітті можуть досягти світових стандартів життя. Тому штучні бар'єри, що створюються підзаконними актами, та, ще більше, відомчими інструкціями – прямо суперечать вирішенню тих стратегічних завдань, які постають перед національною освітою і наукою в умовах сучасної глобальної конкуренції.

Умовно можна було б погодитися з певними обмеженнями прийому на навчання до ВНЗ за державним замовленням. Держава в цьому процесі виступає тільки як один із замовників підготовки певної кількості фахівців для забезпечення потреб функціонування державних підприємств, установ і організацій. Для цього вона бере на себе витрати з їх підготовки. Але обмеження державою права на отримання вищої освіти з обраного фаху особам за власний рахунок, або за рахунок юридичних осіб, на наш погляд, повністю суперечить конституційній нормі.

У правовій демократичній державі право на освіту, вибір виду діяльності належить вільній особі і не може визначатися державою. Умовами для обмеження цього права, на нашу думку, можуть бути тільки дві: відсутність кадрового потенціалу і матеріальної бази для надання відповідних освітніх послуг бажаючим навчатись за свій рахунок. Однак логіка застосування цих критеріїв часто не зрозуміла, а в основу рішення про обсяг ліцензованого набору і надання права на здійснення освітньої діяльності кладуться надумані критерії. Одним з них можна вважати жорстку вимогу наявності докторів наук, від якої цивілізований світ уже практично відмовився. Практика вирішення цих питань справляє враження, що за цим стоять очевидні намагання монополізації цього права уже сформованими потужними центрами у великих містах. Результатом такої політики є бюрократичні перепони та штучні обмеження, які породжують небажані наслідки... У підсумку – штучне обмеження конституційного принципу права на здобуття вищої освіти.

Зовнішнє тестування та питання ліцензування і право на вищу освіту. Перехід до системи зовнішнього тестування вносить правову колізію у питання про право на здобуття вищої освіти, зокрема на платній (контрактній) основі. Встановленням додаткового бар'єру у формі зовнішнього незалежного тестування частині випускників середніх навчальних закладів закривається можливість брати участь у конкурсі на право здобуття професії у ВНЗ. Як мінімум, у цій системі є елемент недовіри до тих, хто видав Атестат зрілості – єдиний документ, що є правовою підставою продовжувати навчання та здобувати вищу освіту за обраною спеціальністю. Тут слід чітко розмежовувати право особи на вибір і державну політику заохочення до здобуття певної спеціальності. Але позбавляти особу такого права і можливості – антиконституційна дія. Перехід на

загальнообов'язкове зовнішнє, так зване «незалежне тестування» як умову, що дає право продовжувати навчання і здобувати освітню кваліфікацію за обраним фахом, повністю нівелює державне значення Атестаата зрілості і навіть засвідчує відсутність потреби в ньому. Державний документ про середню освіту, який дає право продовжувати навчання у ВНЗ, практично втрачає своє юридичне значення. Якщо так, то давайте відкрито скажемо про це.

Із застосуванням методів тестування можна б погодитися, якщо виходити з умови, що це – засіб якісного відбору претендентів. Але його формальні результати, *по-перше*, не гарантують тим, хто набрав позитивну суму балів, можливості бути зарахованим на навчання у ВНЗ; *по-друге*, система зовнішнього тестування неспроможна виконати функцію індикатора у виявленні природно обдарованих претендентів на здобуття відповідного фаху. Вона реально відводить провідну роль репетитору. Він може навчити (навіть ведмедя), але розуму нікому не додасть. У результаті професіоналізм репетиторів-методистів у підготовці до тестування робить їх ключовими фігурами відбору претендентів. У зв'язку з цим виникає запитання про те, кому вони доступні? Як подолати соціальну нерівність між можливостями батьків, дітей з елітних шкіл окремих міст, столиці, далеких провінцій, продуктів «класних» репетиторів і самородків? Вихід – природний відбір. Але в чинному варіанті його можливості обмежені як соціальними факторами, так і політикою (механізмами) держави. Тому сама по собі система зовнішнього тестування як один з антикорупційних і об'єктивних механізмів породжує великі сумніви.

Тому далеко не всі, хто успішно проходить тестування, отримують можливість здобувати професійну підготовку у вищій школі не тільки за державним замовленням, але й за власний рахунок та за замовленням недержавних юридичних осіб (за контрактом). А це вже прямо суперечить

конституційній нормі. Чимало аспектів цієї системи, на нашу думку, висвітлить тільки практичний процес її реалізації.

Постає риторичне запитання про мету інновації. Чи її методи та методика забезпечують бажану ефективність якісного відбору молоді для здобуття вищої освіти, а також для системи так званого «навчання» в аспірантурі.

Чомусь ми слабо використовуємо зарубіжний досвід, що заслуговує на увагу. Головна його мета – забезпечити конкурентний відбір здібної від природи молоді з відповідними схильностями і справжнім бажанням вчитися і здобувати фах з обраної спеціальності. Умовою забезпечення такої мети є незалежний статус викладача і, звичайно, його моральні якості. А це пов'язано із соціально-правовим статусом викладача. Не можна погодитися з поширеною думкою, що так звані «корупційні діяння» (побори) викладачів – неподолані. Але рівень заробітної плати – відкрите підштовхування до цього. А в підсумку – дипломи, а не фахівці. Звичною практикою європейських вузів є природний відсів (селекція) в процесі навчання. Кількість випускників відносно кількості прийнятих може досягати 20% і майже не прив'язана до ліцензованого набору. І сьогодні, за свідченням викладачів Карлового університету в Празі, ліцензований набір на юридичний факультет (усі за державним замовленням) – 600 чоловік. Але програму першого курсу успішно долає і переходить на другий курс тільки половина з них. В наступні роки щорічний відсів відбувається приблизно в межах 10%. Центральною і визначальною фігурою в цьому процесі виступає викладач з його моральними критеріями та матеріальним статусом. Українська ж система підготовки фахівців у ВНЗ відтворює колективістську радянську систему 20–30 рр. 20 ст. (в умовах майже повної відсутності радянських кадрів), коли вступ означав закінчення. Цьому сприяє і навчання за контрактом, на потребу якого ВНЗ штовхає держава [4,с.17-21].

Національні традиції та інновації в навчальному процесі. Національні традиції – набуток системи, яка складалася протягом всього історичного минулого. Вони є надто консервативними, але не застиглими. Під впливом соціальних умов розвитку суспільства самі учасники навчального процесу постійно вносили в цю систему елементи новизни. Тобто інновації – це, в першу чергу, продукт поточної творчої діяльності учасників навчально-виховної та наукової роботи, що носить перманентний характер. Без цього навчальний процес і наукова робота немислимі. Між тим інноваційні процеси в сучасних умовах часто носять характер механічних запозичень зовнішнього досвіду. Такий підхід також не повинен викликати абсолютного заперечення. Але саме він викликає найбільше дискусій. Сьогодні предмет його обговорення охоплюється дискусіями про впровадження Болонської системи як механізму інтеграції України в єдиний європейський освітній і науковий простір та використання переваг цієї «кооперації» з метою інтенсифікації та піднесення ефективності і якості навчальної та наукової роботи [11]. Але ставлення європейської і української науково-педагогічної громадськості до цього процесу неоднозначні – від повного схвалення до повного заперечення. Кожен з цих підходів має свої «за» і «проти», але через крайність позицій не може бути сприйнятим у чистому виді.

Модульна система контролю. На нашу думку, її ідея є продуктивною і практично підтверджує ефективність її застосування. Спостереження викладачів засвідчують, що як мінімум вона сприяє «приверненню» студентів до активної участі в аудиторних – лекційних, практичних, лабораторних заняттях, активізації їх самостійної навчальної і наукової роботи, участі в роботі наукових гуртків, конференціях, конкурсах, позааудиторній роботі тощо. Її запровадження справляє помітний позитивний вплив на зменшен-

ня кількості пропусків аудиторних занять без поважних причин. Механізм рейтингової шкали ECTS створює для викладача можливість диференційованої оцінки якості знань студента на основі 100-бальної системи, яка в межах традиційної 4-бальної (національної) системи, значно нівельована [3]. Наслідки цієї системи уже засвідчує і позитивна динаміка успішності студентів, у тому числі й на спеціальностях, які традиційно розглядалися як «важкі» (математичні, фізичні тощо). Можна сподіватися, що цей формальний показник віддзеркалює не тільки організаційні наслідки, але й механізм внутрішньої мотивації ставлення студента до навчання.

З іншого боку, спостереження дають підстави говорити про те, що і в межах цього механізму контролю небезпека проявів лібералізму в оцінці знань студентів залишається. Вона є наслідком переважно об'єктивних чинників. Перш за все, ВНЗ об'єктивно зацікавлені в збереженні контингенту студентів, які навчається за контрактом. І вони цього не приховують. Друга обставина: європейська 100-бальна система ECTS з семиступеневою градацією успішності передбачає і найнижчий рівень (наприклад, до 40 балів) оцінки якості знань студента, за яким він має право на перескладання тільки після повторного вивчення цього навчального предмета. Але формально така особа залишається студентом. Однак нормативна база не передбачає можливості повторного вивчення за рахунок студента. Чинна нормативна база передбачає єдине і виключне правило – відрахування з числа студентів, у тому числі і після третього невдалого комісійного перескладання.

У цьому контексті здається несумісним з принципами Болонської системи обов'язкове складання студентом усіх предметів навчальної програми суворо у послідовності, визначеній нинішніми навчальними планами за етапами (у відповідному семестрі, на відповідному курсі).

Логічнішим було б надання студентам права складати курсові екзамени та заліки за індивідуальним планом у міру підготовленості.

Болонська система передбачає можливість повторно-го вивчення цього предмета, але – за рахунок студента. Практично в жодному з варіантів ці правила не діють – ні старі, ні нові. За старими – повинно наставати відрахування. Але воно має місце хіба що у випадку повної втрати зв'язку студента з навчальним закладом протягом тривалого часу, або у разі невиконання умов контракту (несплати за навчання). ВНЗ не зацікавлені у відрахуванні контрактників і всіляко сприяють їх переведенню з курсу на курс. У цьому процесі втрачає значення принцип вимогливості. Неподоланою залишилася стара (радянська) технологія діяльності вищої школи, в умовах якої кількість вступників дорівнювала кількості випускників. У матеріальному виробництві результатом використання неякісної сировини була продукція відповідного сорту.

Сьогодні недоцільно робити акценти на кількості виданих дипломів. Треба думати про якісну підготовку фахівців, яких шукає кожна фірма, установа, організація. Здобувачі дипломів певних престижних спеціальностей (наприклад, економічних, юридичних) вирішують переважно не професійні інтереси, а право обіймати престижні посади, перш за все, у сфері державної влади і управління. Зайве говорити про те, як вони їх здобувають. Але за такої системи їх професіоналізм викликає сумніви. А при використанні владних важелів вони вносять суттєву плутанину у відповідні сфери знань, науки і соціальної практики, дискредитують звання професіонала. Яку наукову підготовку проходять бізнесмени, народні депутати, інші високопосадовці різних рівнів у сфері державної влади і управління, здобуваючи «заочно» дипломи фахівців і наукові звання кандидатів і докторів наук?!?

Ні організаційно, ні нормативно це питання не врегульоване, а тому сам принцип дискредитується. Але якщо для студентів 2-х і наступних курсів відрахування з числа студентів повністю не закриває можливості продовження їх навчання (після поновлення), то стосовно студентів перших курсів – воно просто жорстоке і, на нашу думку, несправедливе. Відрахованому залишається тільки можливість повторної участі в конкурсі, який для учасника, при всій досконалості, залишається проблемним. У багатьох європейських країнах поширена практика «плану» набору на навчання у ВНЗ з розрахунку імовірного успішного закінчення у визначені терміни навчання не більше 20–25% від кількості тих, що поступають. Таким чином, певна частина студентів залишається «на плаву» значно триваліший час, або реалізує своє право на повторне вивчення окремих курсів за власний рахунок. У США рівень кваліфікації випускників ВНЗ залежить не тільки від переліку прослуханих предметів, але й від кількості годин (кредитів) окремих курсів, вартість яких суттєво відрізняється. Тобто «ціна», а відповідно і якість одного й того ж за назвою курсу можуть суттєво відрізнятись. І вони породжують для слухачів, які оплачують вартість цих навчальних курсів, різні наслідки при оцінці кваліфікації випускника. А щодо повторного вивчення неналежно засвоєних курсів, то ці питання не викликають жодних дискусій і є нормальною практикою [6,с.28-32].

Слід відзначити й те, що модульна система контролю за поточним процесом засвоєння навчального матеріалу викликала чималу зацікавленість і у студентів. Його видима, позитивна мотивація очевидна. Але мало хто звернув увагу на певну самозаспокоєність частини студентів досягнутими балами (отримати позитивну оцінку) без претензій на можливість їх поліпшення у період так званої екзаменаційної сесії. Відомо, що напружена інтенсивна робота сту-

дента в період так званих екзаменаційних сесій, сам процес екзамену, навіть емоційна напруга, яка його супроводжує – ефективні засоби поглиблення і закріплення набутих знань. Тому частина студентів схиляється до використання результатів модульного контролю з метою отримати так званий «автомат» і цим продовжити час зимових канікул та тривалості літніх канікул замість двох до трьох місяців.

Насторожує спроба формалізувати процес контролю з використанням тестів та комп'ютерної техніки. Формалізм веде до практичного вилучення з цього процесу викладача, відмови від усних і письмових форм, від курсових та дипломних робіт. Для окремих циклів дисциплін, зокрема філософських, гуманітарних, правознавчих, зловживання комп'ютерними методиками уявляється просто шкідливим.

Привертає до себе увагу і психологічна установка (реакція) студентів на формалізацію поточного (модульного) і підсумкового контролю знань з використанням комп'ютерної техніки. Перехід до цієї системи первинно викликав певний опір як з боку студентів, так і з боку викладачів. Але викладачі досить швидко побачили в застосуванні цієї методики раціональне зерно. Основною проблемою для них була і є проблема підготовки тестів. Вимога надати студентам тестові запитання зразу ж негативно позначилася на відвідуванні занять студентами. Вони віддали перевагу самостійній роботі над тестами. Але окремі (на нашу думку, кращі) студенти побачили в цьому небезпеку. Вони заявляють, що формальне вирішення тестів знижує рівень їх логічного мислення і пізнання закономірностей науки. На нашу думку, це особливо негативно може позначитися на засвоєнні дисциплін теоретичного, філософського, гуманітарного, історичного циклів. Адекватною реакцією на ці явища стала зміна вищими навчальними закладами співвідношення рейтингових балів за виконання модульних контрольних завдань у бік збільшення «бонусних» балів за

активність у процесі лекцій, семінарів, науковій роботі тощо.

Окремим аспектом проблеми комп'ютерного тестування є проблема централізації і практичного відлучення від планування та здійснення цього процесу кафедр і викладачів. Така небезпека проглядається. У ряді випадків студент сьогодні відлучений від можливості відстояти власну позицію при визначенні відповідей на тестові запитання, які мають надто формалізований характер. Він не може перевірити свої відповіді, а за потреби – апелювати до автора тесту у спірних випадках, виходячи з характеру науки та наявності альтернативних точок зору. Ми переконані, що тестування – прогресивна методика, вимагає поширення і вдосконалення, але має бути допоміжним засобом у діяльності викладача.

Хотілось би привернути увагу ще до одного важливого психологічного аспекту проблеми тестування. Вони мало вивчені. В країнах, де ця система уже давно застосовується, отримані певні результати наукових досліджень, які явно застерігають. Проведені в університеті Майямі дослідження (психолог Шин Бейлок) засвідчили, що люди з великим обсягом «оперативної» пам'яті, яка в нормі дозволяє їм випереджати інших, під тиском екстремальних обставин «неспроможні реалізувати» себе (розколюються). Тобто «на екзаменах вони виконують завдання гірше, ніж у вільній, звичайній ситуації». Тому в екстремальній (тестовій) ситуації краще реалізують себе особи з невеликою «оперативною» пам'яттю, які «засвоюють» курс «за ніч» за принципом – «запам'ятали (а може і просто вгадали) – здали – забули». Результати цього дослідження ставлять під сумнів здатність і ефективність застосування спеціальних тестів для перевірки розумових здібностей, реальної оцінки можливостей людини у стресових ситуаціях [5,с.110]. Тому використання тестових методів конт-

ролю за поточною та підсумковою успішністю студентів повинно розглядатися тільки як один з допоміжних засобів, бути методично і психологічно обґрунтованим. Масова заміна традиційних форм контролю тестами не може бути виправдана.

Питання підготовки та відтворення наукових кадрів. Єдності думки щодо позитиву національних традицій не існує. Представники європейських країн, які уже відмовилися від системи «кандидат наук – доктор наук», стверджують, що відмова від ступеня доктора наук не привела до зниження якості підготовки наукових кадрів.

Заперечувати кваліфікацію докторів наук було б некоректно. Але поширеною є думка, що ця категорія фахівців найвищої кваліфікації перетворилася на корпорацію «олігархічного» типу, яка монополізувала контроль за процесом підготовки кадрів вищої кваліфікації і перетворюється в його гальмо. На жаль, об'єктивна статистика вказує на те, що віковий ценз цієї категорії в Україні далеко за 60, що не є позитивом. Правда, існує досвід. Але його можна реалізувати не тільки через механізм контролю за інакодумцями, а ще гірше – негодними, а власною науковою продуктивністю. Цим шляхом пішло багато розвинених країн.

Добре відомо, що здобуття статусу доктора наук – не просто надто складний і штучно бюрократизований, але й іноді нікому не потрібний процес «ходіння по муках». І часто важким виявляється не тільки творчий, але й бюрократичний процес. Як не дивно, але доводиться чути нарікання на те, що вирішальним на цьому шляху є не стільки відстоювання наукових принципів, скільки ритуали поклоніння, ритуал «авторитетів». Тому можна піддати сумніву ефективність затрат людського потенціалу на проходження цього процесу, узгодження, погодження тощо. Його використання можна було б замінити творчими здобутками без

зайвого поклоніння авторитетам, що в науковому плані могло б принести куди більше користі суспільству.

Разом з тим більшість тих, хто пройшов цей шлях і увійшов у цю корпорацію, свідомо чи несвідомо відстоюють цю традиційну, консервативну в своїй основі систему. Відомі і штучні стримування приливу «свіжої крові» в ці ряди, заяви на зразок «поки я там, ти туди не пройдеш», адміністративні засоби «пропуску», через які окремим непокірним і небажаним у цю когорту не пробитися. У той же час боязко звучать голоси протесту проти масового заповнення корпорації кандидатів і докторів «науковцями» бюрократичної та бізнесової сфери, депутатського корпусу високого рівня тощо.

Але це – суб'єктивний бік справи. Об'єктивність же зводиться до питання про те, чи виправдані затрати суспільства на підтримання цих традицій. У цьому контексті воістину парадоксальними є ситуації, коли навіть оплата праці запрошених для наукової роботи Нобелівських лауреатів не може бути оцінена навіть нарівні з нашими кандидатами наук, не говорячи про докторів.

Окремо хочеться сказати про проблему державних стандартів для підготовки юридичних кадрів. Важко зрозуміти, чому правознавчі школи України, зокрема Київська, Харківська, Одеська, Львівська, протягом десятка років не можуть дати юридичним навчальним закладам вимог єдиних державних стандартів для підготовки юристів. Ця проблема обростає домислами, які треба прибрати з нашого шляху, бо це шкодить загальній суспільній справі.

Традиції в житті суспільства – явище настільки ж позитивне, наскільки може бути і негативним. Але для того, щоб оцінити і своєчасно відмовитись від негативів, потрібні мужність і воля, а не тримання за своє тільки тому, що воно своє. І в цій ситуації слід добре осмислити заклик Тараса Шевченка: свого не цуратися, але й чужому научатися.

Список використаних джерел

1. Пенська І.О. Якість підготовки фахівців в умовах модернізації системи освіти / І.О.Пенська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород–Сніна, 12–15 квітня 2005 р. – Ужгород, 2005.– С.76–84.
2. Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні: Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 13 травня 2004 р. – Київ: Парламентське видавництво, 2004.– 184 с. – С. 23.
3. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібник / за ред.. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.– 381с.
4. Копиленко О.Л. Проблеми юридичної освіти в Україні в контексті Болонського процесу/ О.Л.Копиленко // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород – Сніна, 12 – 15 квітня 2005 р. – Ужгород, 2005. – С.17 – 21.
5. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входжень в Європейський простір вищої освіти / В.С.Журавський, М.З Згуровський .–К.: ІВЦ Політехніка, 2003. – 200 с.
6. Сидоренко М.Д. Впровадження кредитно-модульної системи навчання як відображення гуманістичної парадигми сучасної освіти / М.Д.Сидоренко //Матеріали міжнародної науково- практичної конференції, Ужгород–Сніна, 12–15 квітня 2005 р. – С. 28 – 32.
7. Яблонський В. Вища освіта України на рубежі тисячоліття. Проблеми глобалізації та інтернаціоналізації / В.Яблонський. – Київ,1998. – 227 с.
8. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів; за заг. ред. проф. Г.В.Щокіна: монографія. – К.: МАУП – МКА, 1997. – 208 с.

9. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л. Болонський процес: цикли, ступені, кредити /Л.Л.Товажнянський, Є.І.Сокол, Б.В.Клименко. – Харків: НТУ ХПІ, 2004. – 144 с.
10. Болонський процес у фактах і документах / упоряд. М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубіянко, І.І. Бабин. – Київ. – Тернопіль: Вид-во МДПУ ім. В.Гнатюка, 2003. – 52 с.
11. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.); за ред. В.Г.Кременя. – Київ. – Тернопіль: Вид-во МДПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 147 с.

The article is devoted to the consideration of national traditions and innovation in modern education and science specialist training optimization. Attention is focused on the issues of external testing and licensing, control module, scientist's personnel training.

Keywords: *Bologna process, external testing, national traditions, innovations, modular system, scientists.*